Socio-Cultural Strategy
Center for Strategic Research
https://rahbordfarhangi.csr.ir/
E-ISSN: 2588-655X
Vol. 12, No. 3, Issue. 48, Autumn 2023
Received: 2022/11/28 Accepted: 2023/02/24
Research paper

Jurisprudential rules of the inadmissibility of family-specifying policies by analyzing the content of the statements of Mostahab Rahbari

Ghorban Ahangari Kiasari
Researcher of Imam Sadiq Institute of Islamic Sciences, Tehran, Iran.
ghkiasari@gmail.com 0000-0000-0000-0000

Mohsen Morovati Sharifabad
Researcher of Imam Sadiq Institute of Islamic Sciences, Tehran, Iran (Corresponding author).
morovati25@gmail.com 0000-0000-0000-0000

Mahmood Sarafraz
Researcher of Imam Sadiq (peace be upon him) Institute of Islamic Sciences, Tehran, Iran.
m_sarafaz110@yah00.com 0000-0000-0000-0000

Hadi Kazemzadeh
Researcher of Imam Sadiq Institute of Islamic Sciences, Tehran, Iran.
Hadi.kazemzadeh@chmail.ir 0000-0000-0000-0000

Abstract
The policies of generation limitation in the last three decades have led to the reduction of the population and the beginning of the aging crisis in the country. The problem is that some policy makers do not know enough about the Shari'a dimensions of the issue of generation limitation. In order to solve this problem, the issue of generation limitation must be explained first, and then its Shariah ruling should be extracted by referring to the jurisprudence rules. In order to explain the issue, it is necessary to clarify the definition, effects, and consequences of generational discrimination from the point of view of experts, for this purpose, referring to the views of Ayatollah Khamenei for the political and social elites on the issue is a desirable option; Based on this, the question of the research is, what is the definition, effects and consequences of generation limitation from the perspective of the Supreme Leader, and according to this explanation, what is its Shariah ruling based on jurisprudence? The findings indicate that the decrease in population from their point of view is the cause of weakening the system, harming Muslims, favoring and dominating the enemy, which according to the analysis of the theme, can be matched with the jurisprudence rules of "negating the beard", "protecting the essence of Islam", "sanctity of the donation" and It is "harmless", the result of this adaptation is the impermissibility of policies that limit the generation in the country.

Keywords: Jurisprudential rules, population, generation limitation, position of Supreme Leader.

Journal of "Rahbord -E- Ejtemaei Farhangi" © 11 years by Center for Strategic research is licensed under CC BY 4.0

10.22034/SCS.2023.374296.1379

راهبرد اجتماعی فرهنگی
سال دوازدهم، شماره سوم (پیاپی ۴۸)، پاییز ۱۴۰۲، صص. ۹۷۱-۹۹۴
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۰۷ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۵

مقاله پژوهشی

قواعد فقهی عدم جواز سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل با تحلیل مضمون دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای

قربان آهنگری کیاسری
استادیار پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.
0000-0000-0000-0000 ghkiasari@gmail.com
محسن مروتی شریف‌آباد
پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
0000-0000-0000-0000 morovati25@gmail.com
محمود سرافراز
استادیار پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.
0000-0000-0000-0000 m_sarafaz110@yah00.com
هادی کاظم‌زاده
دکترای مدرسی معارف گرایش تاریخ و تمدن، پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران.
0000-0000-0000-0000 Hadi.kazemzadeh@chmail.ir

چکیده

سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل در سه دهه اخیر موجب کاهش جمعیت و شروع بحران سالمندی در کشور شده است. موضوع این پژوهش تبیین ابعاد فقهی این سیاست‌گذاری‌هاست؛ زیرا ابعاد فقهی این موضوع برای برخی از سیاست‌گذاران روشن نیست و این ابهام ممکن است در تصمیم‌گیری‌های کلان مسیری در تعارض با فقه و شریعت پیش‌روی آنان نهد. براین‌اساس، هدف از نگارش این مقاله در گام اول تبیین موضوع تحدید نسل و سپس استخراج حکم شرعی آن با استناد به قواعد فقهی است تا مشکل مذکور مرتفع گردد. برای تبیین موضوع نیاز است تعریف، آثار و پیامدهای تحدید نسل از دیدگاه خبرگان روشن شود، بدین‌منظور مراجعه به دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای به جهت اشراف سیاسی و اجتماعی به موضوع، گزینه‌ای مطلوب است؛ براین‌اساس مسئله پژوهش این است که تحدید نسل از دیدگاه مقام معظم رهبری چه تعریف، آثار و پیامدهایی داشته و مطابق این تبیین حکم شرعی آن با استناد به قواعد فقهی چیست؟ این پژوهش با روش کیفی تحلیل مضمون انجام شد، یافته‌ها حاکی است کاهش جمعیت از منظر ایشان سبب تضعیف نظام، ضرر به مسلمین، مساعدت و سلطه دشمن است که بر اساس تحلیل مضمون، قابل تطبیق با قواعد

فقهی «نفی سبیل»، «حفظ کیان اسلام»، «حرمت اعانه بر اثم» و «لاضرر» می‌باشد، نتیجه این تطبیق عدم جواز فقهی سیاست‌گذاری‌هایی است که موجب تحدید نسل در کشور می‌شود.

کلیدواژه‌ها: قواعد فقهی، جمعیت، تحدید نسل، سیدعلی خامنه‌ای.

شاپای الکترونیک: ۲۵۸۸-۶۵۵X / پژوهشکده تحقیقات راهبردی / فصلنامه علمی راهبرد اجتماعی فرهنگی

CC BY 4.0

10.22034/SCS.2023.374296.1379

مقدمه و بیان مسئله

تا اوایل دهه ۱۳۳۰ جمعیت ایران با نرخ پایینی افزایش می‌یافت؛ زیرا با آنکه بر پایه فرهنگ ایرانی و مذهبی زادوولد زیاد بود، اما مرگ‌ومیر ناشی از نبود بهداشت، سرعت رشد را کاهش می‌داد. با رشد بهداشت در کشور، نرخ رشد جمعیت در فاصله سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۴۵ افزایش داشته و به ۳/۱۳ درصد رسید (شوازی و حسینی چاوشی، ۱۳۷۹، ص. ۱۰۵). تا اواسط دهه ۱۳۴۰ دولت سیاست‌گذاری مشخصی درباره تحدید موالید نداشت، سال ۱۳۴۱ موضوع جمعیت در برنامه عمرانی کشور گنجانده شد و سال ۱۳۴۵ دولت وقت سیاست رسمی خود را مبنی تحدید موالید اعلام کرد و ایران بیانیه جهانی تحدید موالید را امضاء نمود (حسینی، ۱۳۸۶، ص. ۱۷۵). بدین‌ترتیب و با سیاست‌گذاری‌های دولت وقت، نرخ رشد جمعیت بعد از سال ۱۳۴۵ کاهش یافت. با شکل‌گیری انقلاب اسلامی بستر فرهنگی و اجتماعی جامعه تغییر کرد و رشد جمعیت افزایش یافت. اولین سرشماری رسمی سال ۱۳۶۵پس از انقلاب، متوسط نرخ جمعیت را ۳/۲ و آمار جمعیت را ۴۹ میلیون نفر گزارش نمود. در دهه پایانی ۱۳۶۰ مسئولین وقت سیاست کاهش جمعیت را پیش گرفتند و نرخ رشد جمعیت بین ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ با سرعت زیادی کاهش یافته، به ۱/۹۶ رسید، این میزان کاهش جمعیت در جهان فقط منحصر به ایران بود (آیت‌اللهی و دیگران، ۱۳۹۹، ص. ۲۳۱). نیکولاس ابرشتات، محقق آمریکایی نرخ کاهش جمعیت در جهان را ۳۳ درصد، در جهان اسلام، ۴۱ درصد و در ایران اسلامی، ۷۰ درصد گزارش داده است (Aberstadt, 2013). بر اساس گزارش آینده‌پژوهانه سازمان ملل در سال ۲۰۱۵، درصورتی‌که نرخ باروری در ایران به همین صورت ادامه یابد، در سال ۱۴۵۹ رشد جمعیت متوقف می‌شود. طبق آمارهای سال ۲۰۱۲ م. سازمان ملل، در سال ۲۰۵۰ ایران جزو پیرترین کشورهای دنیا خواهد شد، درحالی‌که در زمان انتشار این آمار، ایران با ۸ درصد سالمند، جزو جوان‌ترین کشورهای جهان بوده است (آیت‌اللهی و دیگران، ۱۳۹۹، ص.۲۳۳). با توجه به این داده‌ها می‌توان دریافت سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل در سه دهه اخیر، کشور را در آستانه بحران سالمندی قرار داده است و نیاز جدّی به اصلاح و تغییر دارد. آیت‌الله خامنه‌ای تغییر این سیاست‌ها را «ضروری‌ترین فرایض مسئولین و آحاد مردم» و آن را سیاست حیاتی کشور معرفی کردند (مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۴۰۰). کم‌توجهی و

سستی نسبت به اصلاح این سیاست‌ها کشور را با تهدیدهای جدّی دشمن مواجه کرده و «برایشان بهترین چیز است» (مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳). مشکل آن است که برخی از سیاست‌گذاران نسبت به ابعاد شرعی موضوع تحدید نسل اطلاع کافی ندارند. برای حل این مشکل ابتدا باید موضوع تحدید نسل تبیین گردد، سپس حکم شرعی آن با استناد به قواعد فقهی استخراج شود. برای تبیین موضوع نیاز است تعریف، آثار و پیامدهای تحدید نسل از دیدگاه خبرگان روشن شود، بدین‌منظور مراجعه به دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به اشراف سیاسی و اجتماعی ایشان گزینه‌ای مطلوب است، براین‌اساس مسئله پژوهش این است که موضوع «تحدید نسل» از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چه تعریف، آثار و پیامدهایی داشته و بر اساس این تبیین حکم شرعی آن با استناد به قواعد فقهی چیست؟

۱. اهداف و پرسش‌های پژوهش

هدف کلی در این پژوهش استخراج حکم شرعی سیاست‌های تحدید نسل است و اهداف جزئی پژوهش تعریف، آثار و پیامدهای این سیاست‌گذاری‌ها و تطبیق آن با قواعد فقهی است، با توجه به این اهداف پرسش‌های این تحق پژوهش یق به‌صورت زیر سامان می‌یابد:

پرسش اصلی پژوهش عبارت است از: حکم فقهی سیاست‌گذاری‌های تحدیل نسل چیست؟

پرسش‌های فرعی به شرح زیر می‌باشند:

۱- تحدید نسل از دیدگاه مقام معظم رهبری چگونه تبیین می‌شود؟

۲- تحلیل مضمون سازمان‌دهنده و فراگیر دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای چیست؟

۳- مضامین فراگیر با چه قواعد فقهی و چگونه قابل تطبیق و تحلیل است؟

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی پیرامون مسئله جمعیت تدوین شده است؛ نظیر: «جمعیت ایران، افزایش یا کاهش» از اکرم حسینی مجرد که به وضعیت جمعیت جهان در گذشته و حال، طرح‌های جهانی کاهش جمعیت در کشورهای درحال‌توسعه، سیر تحولات جمعیت و چالش‌های انتقال جمعیت در ایران و بحران پیش‌رو و راهکارها پرداخته است؛ «چالش‌های جمعیتی پیش‌رو» از عباس نعمت‌اللهی که به‌طورخلاصه و کاربردی چالش‌های جمعیتی کشور ایران را بررسی کرده است؛ «جمعیت و قدرت ملی» از کاظم

سام دلیری و فتح‌الله کلانتری که با استفاده از اظهارات افراد متخصص، آثار مثبت و منفی جمعیت بر قدرت ملی را بررسی کرده‌اند؛ «کاهش جمعیت و فرزندآوری (مصوبات، چالش‌ها و راهکارها)» از سیده فاطمه محبی که سعی کرد با در نظر گرفتن مجموعه سیاست‌ها، مصوبات و مقررات مرتبط با جمعیت و تحلیل و تبیین چالش‌های فرزندآوری و افزایش جمعیت، راهبردها و راهکارهایی مقتضی در خصوص شاخص‌های جمعیتی ایران ارائه نماید؛ «جمعیت در کلام امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» از مصطفی جمالی که با توجه به سخنان رهبر معظم انقلاب در مسئله جمعیت سیاست‌های جمعیتی موجود و عوامل کاهش جمعیت، ضرورت اصلاح سیاست‌های موجود و سپس راهبردهای علمی، فرهنگی، اقتصادی و قانونی افزایش نرخ رشد جمعیت را مورد ارزیابی قرار داده است؛ «باید برگردیم: دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) درباره جمعیت» از صالح قاسمی که نگارنده در آن به موضوع‌های جمعیت جوان و فرصت‌ها، تحدید نسل و تهدیدها، سیاست‌های جمعیتی، بایدها و نبایدها و درنهایت به موضوع جمعیت جهان، مسلمین و غیرمسلمین پرداخته است و نیز مقاله‌هایی چون «رابطه هدایت تشریعی با سیاست‌ها و چالش‌های جمعیتی» از سیدمرتضی موسوی و محمد جعفری که نویسندگان در آن به این نتیجه رسیدند که بهترین سیاست جمعیتی آن است که در هماهنگی کامل با مجموعه آموزه‌های هدایت تشریعی الهی تدوین شود تا نیازهای مادی و معنوی انسان را پاسخ داده و چالش‌های فراروی افزایش جمعیت را برطرف یا کاهش دهد؛ «مبانی فقهی سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری» از محسن ملک افضلی اردکانی و سیدمحمدعلی هاشمی که نویسندگان با بررسی سیاست‌های جمعیتی در بُعد کمّی، به این نتیجه رسیدند که این سیاست چه با رویکرد کنترلی و چه با رویکرد ازدیاد موالید، نه‌تنها محذوری شرعی در پی نداشته، بلکه از جهاتی دارای مبانی و مستندات مورد پذیرش شرع است؛ علاوه‌براین کتاب و مقاله‌های دیگری نیز در این زمینه به نگارش درآمده است،

درمجموع می‌توان این نتیجه را از کارهای انجام شده استخراج کرد:

۱- کاهش شدید رشد جمعیت در سه دهه اخیر کشور را به زودی با بحران سالخوردگی و از دست دادن جمعیت جوان روبرو خواهد کرد؛ این موضوع سرزندگی، شادابی و پویایی جامعه را کاهش داده و زمینه بیماری‌های روحی و روانی را در جامعه افزایش می‌دهد؛

۲- رشد کمی سالخوردگان هزینه‌های بهداشتی و درمانی و پرستاری کشور را

به‌شدت افزایش می‌دهد؛

۳- هزینه‌های نگهداری از سالمندان بر فرزندان تحمیل می‌شود و بخش مهمی از درآمد خانوارها را از بین می‌برد؛

۴- کاهش جمعیت نیروی مولد کشور را تقلیل داده و مانع رشد اقتصادی کشور می‌گردد؛

۵- کشور را به ورود نیروی جوان از کشورهای دیگر مجبور می‌کند و این موضوع می‌تواند برای کشور تهدید امنیتی داشته باشد؛

۶- ورود نیروی کار از کشورهای دیگر موجب تعارض فرهنگی می‌گردد که باید برای این تقابل و تعارض برنامه‌ریزی نمود تا فرهنگ اصیل ایرانی اسلامی آسیب نبیند؛

۷- کاهش جمعیت جوان کشور نیروی نظامی و دفاعی کشور را به‌شدت تضعیف می‌کند و تهدیدی سرزمینی در پی خواهد داشت؛

۸- عدام توازن بین رشد اقلیت‌ها در ایران و نگاه قومی و مذهبی موجود، می‌تواند بستری خطرناک برای تجزیه ایران فراهم نماید.

این نتایج محصول تلاش محققان در حوزه جمعیت است تفاوت پژوهش پیش‌رو با پژوهش‌های انجام شده آن است که در هیچ‌کدام از این نوشته‌ها: ۱- نظرهای آیت‌الله خامنه‌ای جهت تبیین موضوع به‌صورتی جامع تحلیل و بررسی نشده است؛ ۲- این دیدگاه‌ها بر قواعد و مبانی فقهی عرضه نشده است تا ابعاد فقهی این ساست‌گذاری‌ها روشن شود، در این پژوهش به‌صورتی نسبتاً جامع این دو موضوع بررسی می‌شود.

۳. تعریف مفاهیم

با توجه به آنکه واژه‌های «فقه» و «قواعد فقهی» در علوم مختلف معنای مختلفی دارند، در این بخش به تبیین این دو واژه در این پژوهش می‌پردازیم:

۳-۱. فقه

«فقه» در لغت، نوعی آگاهی است که با استنتاج، تعمّق، تأمّل و شکافتن کلام همراه باشد (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج۱۳، ص. ۵۲۲؛ فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج۹، ص. ۳۷۰). این واژه در زبان آیات، روایات و ادبیات متشرّعین، تا عصر امام صادق (علیه‌السلام) در دو معنای فهم عمیق دین و مجموعه کامل دین به‌کار می‌رفت، از این منظر فقیه عالمی دینی بود که نسبت به همه شاخه‌ها و رشته‌های دین شناخت کافی داشته باشد که در اصطلاح امروز به چنین فردی اسلام‌شناس گفته می‌شود. اما از عصر امام صادق

(علیه‌السلام) به بعد به واسطه گسترش علوم اسلامی، واژه «فقه» در زبان احادیث و متشرعان به جهت استعمال زیاد در معنای احکام عملی و فرعی، کم‌کم حقیقت در این معنا شد؛ یعنی از جهت محدوده تطبیق این واژه (نه در اصل معنا که ادراک دقیق باشد) اصطلاح جدیدی نزد فقها و متشرّعه به‌وجود آمد که آن را بدون نیاز به قرینه در معنای احکام عملی و فرعی اراده می‌کردند درحالی‌که پیش از این نیاز به قرینه داشت. از این عصر در کلمات فقها و اصولیون، فقه، آگاهی به احکام شرعیّه عملیّه‌ای است که از راه ادلّه تفصیلیّه حاصل می‌شود (شهید ثانی، ۱۴۰۹ق: ۱۵۷؛ فیض کاشانی، ۱۴۱۷ق، ج۱، صص. ۸۱-۸۳؛ مکارم شیرازی، ۱۴۱۱ق، صص. ۳۴-۳۷).

۳-۲. قواعد فقهی

قواعد جمع قاعده و در لغت به‌معنای پایه و اساس آمده است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج۳، ص. ۳۶۱). قواعد فقهی، آن دسته از احکام و دستورهای کلی است که در ابواب گوناگون فقه جریان داشته و منشأ استنباط احکام جزئی می شود، مانند: قاعده «لا ضرر» که هر جا ضرری متوجه شخص شود، مطرح می گردد (مکارم شیرازی، ۱۴۱۱ق، ص. ۲۳) مراد این پژوهش از قواعد فقهی، برخی از اوامر و نواهی مولوی شارع است که می‌توان به آنها برای استنباط حکم فقهی سیاست‌گذاری تحدید نسل استناد کرد.

۴. روش پژوهش

این پژوهش با روش کیفی تحلیل مضمون تدوین شده است؛ در طراحی شبکه مضامین، ابتدا براساس یک رویه مشخص و با کلیدواژه‌های «جمعیّت»، «فرزندآوری»، «نسل»، «پیری» و سایر واژگان مرتبط در دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای جستجو شده و مطالب مرتبط، استخراج و کدگذاری شد. سپس مطالب به‌دست‌آمده، به این‌صورت نظام‌مند شدند: متن اصلی و پایه، اصل بیانات رهبر انقلاب در موضوع افزایش و کاهش جمعیّت است؛ مضامین سازمان‌دهنده مقوله‌های به‌دست آمده از تلخیص یا برداشت از متن اصلی یا پایه است؛ و مضامین فراگیر، اصول حاکم بر این بیانات است (ر.ک: Stirling-Attride, 2001, p. 28 به نقل از: داودی و دیگران، ۱۳۹۵، ص. ۴۰). این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های پراکنده و نیز داده‌های متنی و تبدیل آن به داده‌های تفصیلی است (Clarke & Braun, 2006).

۵. یافته‌های پژوهش

چنان‌که در سؤال‌های پژوهش تصریح شد، پرسش اول پیرامون تبیین اصل موضوع تحدید نسل از دیدگاه مقام معظم رهبری بود و پرسش دوم درباره اکتشاف و استخراج مضامین فراگیر و سازمان‌دهنده دیدگاه‌های ایشان بود که در این بخش به جهت ارتباط این دو پرسش، آن دو را جدول زیر پاسخ می‌دهیم:

جدول (۱)

ردیف	متن اصلی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
۱	امروز اگر ما به فکر تکثیر نسل نباشیم، مسئله فرزندآوری را امروز اگر چنانچه برایش فکر نکنیم، پانزده سال دیگر، بیست سال دیگر، دیر خواهد بود؛ کشوری خواهیم شد که عنصر لازم برای حرکت پیشرفت را، یعنی جوان را، به‌قدر کافی در اختیار نخواهد داشت. امروز باید به فکر فردا بود (خامنه‌ای، ۱۴۰۰/۱۱/۲۸).	کاهش جمعیت سد راه پیشرفت کشور است و موجب ضررهای اقتصادی، علمی و ... است.	ضرر به مسلمین
۲	یکی از پُرفایده‌ترین ثروت‌های یک کشور، جمعیّت جوان در یک کشور است که ما بحمدالله از اوایل انقلاب تا امروز برخوردار بوده‌ایم و اگر بنا باشد بعداً برخوردار نباشیم، یقیناً عقب خواهیم ماند (خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۱/۰۳).	کاهش جمعیت موجب عقب‌ماندگی و ضرر به کشور است.	ضرر به مسلمین
۳	اگر چنانچه موالید در این کشور به قدر لازم و به قدر کافی تولید نشوند ـ که الان به قدر کافی نیست ـ چند صباح دیگر، چند سال دیگر نسل جوان در کشور کمیاب خواهد شد. آن وقت کشوری که در آن جوان کم است، پیشرفتش [هم] کم است. یکی از ابزارهای قدرت حفظ اکثریّت جوان در جامعه است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶).	کاهش جمعیت سد راه پیشرفت کشور است و موجب ضررهای اقتصادی، علمی و ... است.	ضرر به مسلمین
۴	قوی شدن کشور جزو هدف‌های ما است.... قرآن می‌فرماید که «وَ اَعِدّوا لَهُم مَااستَطَعتُم مِن قُوَّة»؛ هر چه می‌توانید قوّت را زیاد کنید ... امروز حفظِ جمعیّتِ جوانِ کشور یکی از ابزارهای قوّت است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶).	افزایش جمعیت سبب تقویت کشور در برابر دشمنان است و کاهش جمعیت باعث تضعیف نظام و سلطه دشمن می‌شود.	تضعیف نظام سلطه دشمن
۵	جامعه پیر نمی‌تواند به آن قلّه‌ها برسد؛ همه پیشرفت‌های ما تا امروز به برکت حضور جوان‌ها بوده. بنده گفته‌ام که پیرها بلاشک نقش ایفا می‌کنند، امّا موتور، جوان‌هایند (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۸/۲۸).	کاهش جمعیت سد راه پیشرفت کشور است و موجب ضررهای اقتصادی، علمی و ... است.	ضرر به مسلمین
۶	اگر این جامعه محروم بماند از یک جمعیّت قابلِ جوان، دشمن بر این جامعه مسلّط خواهد شد	کاهش جمعیت جوان کشور موجب سلطه دشمن است و	سلطه دشمن کمک و همراهی

ردیف	متن اصلی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
	(خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۸/۲۸).	هرگونه اقدامی که باعث کاهش جمعیت شود در حقیقت همراهی و کمک به اهداف دشمن است.	با دشمن
۷	وقتی که عدّه زیاد است، افراد صالح در آن قهراً زیادترند، توانایی‌ها قهراً بیشتر است، نیروی انسانی قهراً راقی‌تر است؛ این چون طبیعی است اگر چنانچه جمعیّت زیاد باشد. جمعیّت کم، مقهور واقع می‌شود. امروز در دنیا آن کشورهایی که جمعیّت‌های زیادی دارند، به برکت آن به خیلی امکانات دست یافته‌اند؛ چین یک نمونه است، هند یک نمونه است؛ با اینکه مشکلاتی هم دارند امّا درعین‌حال خود این جمعیّت زیاد به‌عنوان یک ارزش اجتماعی، ارزش سیاسی، یک ارزش بین‌المللی برای آنها توانسته موفقیت‌هایی را به‌وجود بیاورد. بنا بر این نسل باید افزایش پیدا کند؛ اینکه من تکرار می‌کنم، تأکید می‌کنم، به خاطر این است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۱/۶).	پیشرفت در پرتو جمعیت بیشتر است و کاهش جمعیت مانع پیشرفت کشور شده و موجب ضرر عموم مردم و کشور می‌گردد.	ضرر به مسلمین
۸	ما چند سال قبل اصرار کردیم، گفتیم ـ در سخنرانی، در جلسات خصوصی با مسئولین ـ که موانع تولید نسل را بردارید؛ مسئولین هم قبول کردند، تصدیق کردند حرف ما را، منتها در مدیریت‌های میانی متأسفانه موانعی وجود دارد؛ آنچنان‌که باید و شاید به این نسخه اسلامی که «تَنَاکَحوا تَناسَلوا تَکثُروا فَاِنّی اُباهی بِکُمُ الاُمَمَ یَومَ القِیامَة» عمل نمی‌کنند، [امّا] به نسخه غربی عمل می‌کنند! این یکی از موانع پیشرفت ما است (خامنه‌ای، ۰۱/ ۰۱/ ۱۳۹۷).	کاهش جمعیت و عمل به نسخه غرب مبنی بر ضرورت تحدید نسل در ایران، مانع پیشرفت کشور و موجب ضرر به ملت و کشور است.	ضرر به مسلمین
۹	غربی‌ها با افزایش عدد مسلمان‌ها مخالفند، با افزایش عدد ملّتی که جوان‌هایش می‌توانند در عرصه ظاهر بشوند و کشور را به اوج برسانند، معلوم است که مخالفند. ما نباید کار را جوری پیش ببریم که مقصود آنها عملی بشود؛ باید جوری حرکت بکنید که مقاصد اسلامی تأمین بشود، این وظیفه ما است، وظیفه مسئولین ما این است (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۵/۱۱).	غرب با افزایش تعداد مسلمین به‌شدت مخالف است زیرا این ویژگی باعث توانمندی کشور در مقابل دشمن و کاهش جمعیت باعث تضعیف نظام و سلطه دشمن می‌شود.	تضعیف نظام سلطه دشمن کمک و همراهی با دشمن
۱۰	این جمعیّت، این کشور، با این ظرفیّت، با این امکانات چهارفصلی که کشور ما دارد، می‌تواند از لحاظ مادّی پیشرفت کند، مشکلات معیشت مردم برطرف بشود؛ راهش این است (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۵/۱۱).	افزایش جمعیت موجب پیشرفت مادی و کاهش جمعیت باعث عقب‌ماندگی اقتصادی کشور می‌گردد.	ضرر به مسلمین

ردیف	متن اصلی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
۱۱	معروفی بالاتر از ایجاد نظام اسلامی و حفظ نظام اسلامی نداریم؛ هر کسی که در این راه تلاش کند، آمر به معروف است؛ ... تکثیر نسل و تربیت نسل جوان آماده برای اعتلای کشور ... [از] مهم‌ترین معروف‌ها اینها است و همه موظّفند در راه این معروف‌ها تلاش کنند؛ امر کنند (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۶/۱۳).	تکثیر نسل موجب تقویت و تحدید نسل موجب تضعیف نظام اسلامی است.	تضعیف نظام
۱۲	مسئله جمعیت تأثیر زیادی دارد در اقتدار ملی و افزایش نسل جوان و بزرگ بودن کشور از لحاظ جمعیت، خیلی تأثیر دارد در ایجاد اقتدار (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۶/۱۳).	افزایش جمعیت موجب اقتدار ملی تقویت نظام است و کاهش جمعیت نتیجه عکس دارد.	*تضعیف نظام
۱۳	مسئله کاهش جمعیّت مسئله بسیار مهمّی است. برای آن دشمنانی که در اوائل صحبت اشاره کردم، بهترین چیز این است که ایران یک کشوری باشد با بیست سی میلیون جمعیّت که نصف این جمعیّت هم کهن‌سال و میان‌سال و ازکارافتاده باشند؛ این برایشان بهترین چیز است؛ [اگر] برای این برنامه‌ریزی بتوانند بکنند، حتماً می‌کنند، پول بتوانند خرج کنند، حتماً خرج می‌کنند (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۲/۳۰).	کاهش جمعیت موجب تضعیف نظام اسلامی و زمینه ساز سلطه دشمن است و هر گونه اقدامی که باعث کاهش جمعیت شود در حقیقت همراهی و کمک به اهداف دشمن است.	سلطه دشمن کمک و همراهی با دشمن
۱۴	با در نظر داشتن نقش ایجابی عامل جمعیّت در پیشرفت کشور، لازم است برنامه‌ریزی‌های جامع برای رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور متناسب با سیاست‌های جمعیّتی انجام گیرد (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۲/۳۰).	کاهش جمعیت موجب عقب‌ماندگی کشور در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی فرهنگی کشور شده و موجب ضرر به مسلمین، تضعیف نظام اسلامی می‌گردد.	ضرر به مسلمین تضعیف نظام
۱۵	[افزایش جمعیت موجب] ارتقاء پویایی، بالندگی و جوانی جمعیّت [کشور است] (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۲/۳۰).	افزایش جمعیت موجب ارتقا و پویایی کشور است و کاهش آن موجب رکود و عقب‌ماندگی شده و زمینه ساز ضرر به مسلمین می‌گردد.	ضرر به مسلمین
۱۶	تعداد فرزندان یک فرهنگ است؛ ...اگر خدای‌ناکرده جهت‌گیری غلط باشد، زندگی جوری دیگری خواهد شد؛ خدای‌ناکرده به همان بلایی مبتلا خواهیم شد که امروز کشورهایی که خانواده را و بنیان خانواده را ویران کردند و شهوات را به راه انداختند ــ وَاتَّبِعوُا الشَّهَواتِ فَسَوفَ یَلقَونَ غَیّا ــ به آن سرنوشت دچار شدند (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).	کاهش جمعیت در نهایت باعث ویرانی بنیاد خانواده و گسترش فساد خواهد شد.	ضرر به مسلمین
۱۷	ما الان از لحاظ نیروی انسانی و از جهت دارا بودن	افزایش جمعیت جوان باعث	تضعیف نظام

ردیف	متن اصلی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
	نیروی جوان در بهترین وضعیتیم؛ یعنی الان بیش از ۳۱ درصد جمعیت ما بین پانزده سال تا بیست‌ونه سال سن دارند؛ این وضعیت عالی است، فوق‌العاده است... هم این رشد مهم است، هم این دارایی‌ای که فعلاً داریم مهم است، ده میلیون دانش‌آموخته دانشگاه‌ها داریم؛ ... نتیجه این شده که طبق گزارش پایگاه‌هایی که رتبه علمی کشورها را مشخص می‌کنند، ما در رتبه پانزدهم دنیا هستیم ... این آن زیرساخت اساسی است: نیروی انسانی (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۹/۱۹).	قدرت یافتن کشور در همه عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و... است و این کشور را در مقابل دشمن تقویت می‌نماید و به عکس کاهش نیروی انسانی سبب تضعیف نظام است.	
۱۸	مسئله جمعیّت. یکی از خطراتی که وقتی انسان درست به عمق آن فکر می‌کند، تن او می‌لرزد، این مسئله جمعیّت است؛ مسئله جمعیّت را جدّی بگیرید؛ جمعیّت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند. یک جایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست. یعنی مسئله جمعیّت از آن مسائلی نیست که بگوییم حالا ده سال دیگر فکر می‌کنیم؛ نه، اگر چند سال بگذرد، وقتی نسل‌ها پیر شدند، دیگر قابل علاج نیست (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۹/۱۹).	کاهش جمعیت بسیار خطرناک است و مفهوم این خطر آن است که پیری جمعیت هم از نظر داخلی موجب ضرر به همه ارکان کشور می‌گردد و هم از نظر خارجی موجب تهدید و سلطه دشمن می‌شود.	* ضرر به مسلمین * سلطه دشمن
۱۹	مسئله جمعیّت را جدّی بگیرید؛ جمعیّت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند. یک جایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۹/۱۹).	کاهش جمعیت به مرحله‌ای می‌رسد که ضرر آن قابل جبران نیست.	ضرر به مسلمین
۲۰	امروز در [بعضی از] همین کشورهای غربی از کاهش باروری دارند زیان می‌بینند و پشیمانند، و در بعضی از کشورهای غربی مطلقاً کاهش باروری وجود ندارد (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۸/۶).	کاهش جمعیت موجب زیان کشور و ضرر به مسلمین است	ضرر به مسلمین
۲۱	مسئله تحدید نسل برای کشور ما خطر است؛ ... محدود کردن نسل، برای کشور ما یک خطر بزرگی است. ... با این روند کنونی، کشور در آینده دچار مشکل فراوان خواهد شد؛ کشور دچار پیری عمومی خواهد شد (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۲/۱۱).	کاهش جمعیت خطر بزرگی برای کشور است از نظر داخلی موجب ضرر به همه ارکان کشور می‌گردد و هم از نظر خارجی موجب تهدید و سلطه دشمن می‌شود.	ضرر به مسلمین سلطه دشمن
۲۲	این محدود کردن فرزندان در خانه‌ها، به این شکلی که امروز هست، خطاست. این نسل جوانی که امروز ما داریم، اگر در ده سال آینده، بیست سال آینده و در دوره‌ها و مرحله‌های آینده این کشور بتوانیم آن را حفظ کنیم، همه مشکلات کشور را این‌ها حل	نسل جوان مشکلات را حل می‌کند و نسل پیر مانع پیشرفت و موجب ضرر به همه ارکان کشور می‌گردد.	ضرر به مسلمین

ردیف	متن اصلی	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
	می‌کنند؛ با آن آمادگی، با آن نشاط، با آن شوقی که در نسل جوان هست و با استعدادی که در ایرانی وجود دارد. پس ما مشکل اساسی برای پیشرفت نداریم. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۵/۳)		
۲۳	فرزندآوری و تکثیر نسل یکی از آن وظایف مهم و اساسی است که بایستی انجام بگیرد که هر دوی اینها ـ هم ازدواج زودهنگام و بهنگام، و هم تکثیر نسل ـ جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فردای کشور است (خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۴/۲۲).	افزایش جمعیت از نیازهای حیاتی امروز و فردای کشور است؛ بنابراین برای حفظ نظام اسلامی ضروری است و کاهش آن موجب تضعیف نظام است.	تضعیف نظام
۲۴	کثرت جمعیت جوان یکی از امتیازات کشور است و در صورت استمرار سیاست‌ها و اقدامات نادرستی که منجر به تحدید نسل و کاهش شدید جمعیت جوان کشور در طول سال‌های آینده خواهد شد، دچار ضربه بسیار بزرگی بنام «سالمندی عمومی» خواهیم شد. کشورِ بدون جمعیت جوان، یعنی کشورِ بدون ابتکار و پیشرفت و هیجان و شور و شوق، بنابراین، برنامه حیاتی تکثیر نسل باید به‌طور جدی دنبال و پیگیری شود (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۲/۱۵).	کاهش جمعیت و سالمندی عمومی مانعی برای پیشرفت کشور است.	ضرر به مسلمین
۲۵	امروز جمعیّت جوان ما یک پدیده است، یک نعمت است؛ چون جوان، منشأ حرکت و چشمه جوشان انگیزه و حرکت و نشاط و ابتکار و نوآوری است، کار را جوان می‌کند، اگر چنانچه این [جوانی جمعیّت] بیست سال دیگر از دست رفت ـ [چون] این جوان را که نمی‌شود وارد کرد ـ کشور ضرر خواهد کرد؛ از امروز نباید بگذاریم... مسئله جوانیِ جمعیّت یک توانمندی بسیار بزرگ و مهمّی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۳/۲۵).	جوانی جمعیت که از افزایش آن به دست می‌آید سبب تحرّک و پیشرفت و یک توانمندی بزرگ است و فقدان آن تضعیف نظام و ضرر به مسلمین است.	*تضعیف نظام *ضرر به مسلمین
۲۶	ثروت اصلی برای هر ملتی، نیروی انسانی است (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۰۴/۲۶).	نیروی انسانی سرمایه کشور است و جلوگیری از تحقق آن فقیر کردن و ضربه زدن به کشور است.	* تضعیف نظام *ضرر به مسلمین
۲۷	من به جوانان عزیز عرض کنم که برای سازندگی کشور، نیروی کار، خیلی مهّم است. دشمن سعی می‌کند نیروی کار را از ملّت ایران بگیرد (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۱۱/۲۸).	کاهش جمعیت مانع سازندگی کشور است. هر گونه اقدامی که باعث کاهش جمعیت شود در حقیقت موجب سلطه دشمن و کمک به اهداف اوست.	* ضرر به مسلمین * سلطه دشمن * کمک و همراهی با دشمن

منبع: (محقق ساخته)

با توجه به تحلیل انجام شده، متن نظرهای آیت‌الله خامنه‌ای در ضمن مضامین سازمان‌دهنده گردآوری شده و درنهایت تمام مضامین ذیل چهار محور یا مضمون فراگیر مطابق جدول شماره (۲) تجمیع شد.

جدول (۲)

ردیف	مضمون فراگیر	شماره ردیف مضمون فراگیر
۱	سلطه دشمن بر مسلمین	۲۸-۲۱-۱۸-۱۳-۹-۶-۴
۲	تضعیف نظام	۲۶-۲۵-۲۳-۱۷-۱۴-۱۲-۱۱-۹-۴
۳	کمک و همراهی با دشمن	۲۸-۱۳-۹-۶
۴	ضرر به مسلمین	۲۸-۲۷-۲۶-۲۴-۲۲-۲۱-۲۰-۱۹-۱۸-۱۶-۱۵-۱۴-۱۰-۸-۷-۵-۳-۲-۱

منبع: (محقق ساخته)

سؤال سوم پژوهش، پیرامون تطبیق مضامین استخراج شده با قواعد فقهی و تحلیل این تطبیق است. در ادامه به پاسخ این پرسش خواهیم پرداخت:

مضامین فراگیر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری درباره عدم جواز سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل بر چهار قاعده فقهی مطابق جدول شماره (۳) قابل تطبیق است که در ادامه ضمن توضیح مختصر هر یک از این قواعد، تطبیق مضامین بر آنها را اثبات کرده و حکم شرعی عدم جواز سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل را استخراج می‌کنیم.

جدول (۳)

ردیف	مضامین فراگیر	قواعد فقهی
۱	سلطه دشمن بر مسلمین	نفی سبیل
۲	تضعیف نظام	حفظ کیان مسلمین
۳	کمک و همراهی با دشمن	حرمت تعاون بر اثم و عدوان
۴	ضرر به مسلمین	لاضرر

منبع: (محقق ساخته)

۵-۱. قاعده «نفی سبیل»

قاعده «نفی سبیل» در مباحث سیاسی، اقتصادی و در روابط بین جوامع اسلامی و غیراسلامی و همچنین در رابطه فردی بین مسلمانان و کافران، به‌صورت یک قانون

کلی استفاده می‌شود و به معنای عدم تشریع احکامی است که تسلط کفار بر مسلمین پیامد آن است و اگر حکمی به ظاهر چنین باشد، این قاعده بر آن حاکم بوده و آن را تخصیص می‌زند؛ از مستندات این قاعده آیه «وَ لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلا» (نساء / آیه ۱۴۱) است (ر.ک: موسوی بجنوردی، ۱۴۱۹ق، ج۱، صص. ۱۵۷-۱۶۲؛ طوسی، ۱۴۰۷ق، ج۳، ص. ۱۸۸). در اینکه مراد از نفی سبیل نفی تشریعی است (ر.ک: فاضل موحد لنکرانی، ۱۴۱۶ق، ج۱، ص. ۲۳۶) یا تکوینی (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج۵، ص. ۱۸۹) یا هر دو (خمینی، ۱۴۲۱ق، ج۲، ص. ۷۲۱) میان فقها و مفسرین تفاوت آراء وجود دارد، ولی آنچه مسلّم است: قاعده «نفی سبیل» بر پایه «نفی تشریعی» بنیاد یافته است. این قاعده در بسیاری از مسائل فقهی مثل ازدواج زن مسلمان با کافر و یا اجیرشدن مسلمان برای کافر که موجب خفّت و وهن او شود، حمایت از کشورهای اسلامی که از سوی کفّار تجاوز نظامی شد، روابط تجاری، سیاسی با کفار که موجب استیلای کفّار شود و غیره (ر.ک: عمید زنجانی، ۱۳۹۶، ج۳، صص. ۳۶-۴۰) کاربرد دارد، طبق این قاعده هر حکم، قرارداد و اقدامی در جامعه اسلامی که سبب برتری و تسلط کافر بر مسلمان شود، مشروع نیست.

۵-۲. تحلیل و تطبیق

آیت‌الله خامنه‌ای سلطه دشمن با کاهش جمعیت را مرتبط با هم دانسته و معتقدند اگر جامعه از یک جمعیت جوان محروم بماند، دشمن بر این جامعه مسلّط خواهد شد (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۶) ایشان پیری مردم یک کشور را سبب سلطه و برعکس افزایش نسل جوان را مانع مهمی مقابل سلطه می‌داند (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۹)، از نگاه ایشان بهترین دستاورد برای دشمن جمعیت کم یک کشور است و دشمن برای رسیدن به این هدف قطعاً برنامه‌ریزی کرده و متحمل هزینه می‌شود (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۱۳). بنابراین تحدید نسل سبب سلطه دشمن می‌شود، و سیاست‌گذاری‌هایی که در راستای آن باشد، مطابق مفاد قاعده نفی سبیل مشروعیت نخواهد داشت.

۵-۳. قاعده «حفظ کیان اسلام»

بر پایه قاعده فقهی «حفظ کیان اسلام» یا «مصلحت» حفظ حاکمیت سیاسی اسلام واجب و اعمال فردی یا سیاست‌گذاری‌های اجتماعی ضد آن فاقد مشروعیت است (ر.ک: نائینی، ۱۴۲۴ق، صص. ۳۹-۴۰؛ خمینی، ۱۳۸۹، ج۱۵، ص. ۳۲۹؛ عمید زنجانی، ۱۳۹۶، ج۴، ص.

۲۵۳). به تصریح قرآن اقامه و حفظ دین، فریضه است (شوری / آیه ۱۳) و این مهم جز با تشکیل حکومت میسور نیست؛ امر به اطاعت از خداوند، رسول و اولی الامر (نساء / آیه ۵۹)، نهی از اختیار مخالفت با حکم خدا و رسول (احزاب / آیه ۳۶) و این‌گونه آیات، ضرورت تشکیل حکومت را اثبات می‌کند و این علت موجده بعد از تشکیل حکومت نیز به‌عنوان علت مبقیه استمرار دارد. این ضرورت در پاسخ استفتاء از آیت‌الله خامنه‌ای به خوبی مشهود است: «... اگر مکلف طبق تشخیص خود احساس کند که کیان اسلام در خطر است، باید برای دفاع از اسلام قیام کند، حتی اگر در معرض کشته شدن باشد...» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ج۱، ص. ۲۱۹).

۵-۴. تحلیل و تطبیق

از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، تکثیر نسل از مؤلفه‌های اقتدار و ابزارهای قوّت نظام اسلامی (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۴، ۱۲، ۲۵)، نیاز حیاتی امروز و فردا، ضامن پیشرفت ایران در عرصه‌های علمی، اقتصادی، فرهنگی و غیره است (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۹، ۱۷، ۲۳ و ۲۶) و بر اساس مفهوم مخالفِ همراه با قرائن، سیاست‌گذاری تحدید نسل ضد موارد مذکور بوده و محکوم به حرمت است.

۵-۵. قاعده «حرمت اعانه بر اثم و عدوان»

«حرمت اعانت بر اثم» از قواعد مورد اجماع مسلمین و مبیّن عدم مشروعیت تعاون بر اثم بوده و مهم‌ترین مستند آن، نص آیه «تَعاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوى وَلاتَعاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوان» (مائده / آیه ۲) است. علامه طباطبایی واژه «اثم» را به کردار ناپسندی که سبب دوری از زندگی سعادتمندانه و «عداون» را به تجاوز نسبت به حقّ مردم و تهدید امنیت جانی، مالی و عرضی آنان تفسیر نموده است (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج۵، ص. ۲۶۶)؛ دیگر مستندات این قاعده سیره عقلا، اجماع فقها و روایات هستند. پیامبر گرامی اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) فرمود: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَه نَادَى مُنَادٍ أَيْنَ أَعْوَانُ الظَّلَمَه وَ مَنْ لَاقَ لَهُمْ دَوَاه أَوْ رَبَطَ كِيساً أَوْ مَدَّ لَهُمْ مَدَّه قَلَمٍ فَاحْشُرُوهُمْ مَعَهُم» (حرعاملی، ۱۴۰۹ق، ج۱۷، ص. ۱۸۱)؛ هر چند در صدق قاعده به مطلق قصد یا تحقق خارجی اختلاف دیدگاه وجود دارد، اما قدر متیقن بین فقها آن است که قصد و تحقق خارجی توأمان نامشروع است (ر.ک: مقدس اردبیلی، بی‌تا، ص. ۲۹۷؛ انصاری، ۱۴۱۵ق، ج۱، ص. ۱۳۶؛ فاضل موحد لنکرانی، ۱۴۱۶ق، ج۱، ص. ۳۶۶).

۵-۶. تحلیل و تطبیق

به تصریح آیت‌الله خامنه‌ای سیاست‌های تحدید نسل مصداق معاونت دشمن است (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۶)؛ زیرا هدف میانی دشمن از بین بردن نیروی سازندگی و کار برای هدف نهایی سلطه است (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۹ و ۱۳ و ۲۷)؛ بنابراین هر اقدامی در راستای کاهش جمعیت کشور، فاقد مشروعیت است.

۵-۷. قاعده «لا ضَرَرَ و لا ضِرار فی الاسلام»

این قاعده از قواعد مشهور و پرکاربرد در فقه و به‌معنی نفی یا نهی از هر گونه ضرر و زیان به خود و دیگران در اسلام است. مهم‌ترین سند این قاعده حدیث نبوی «لا ضَرَر و لا ضِرار فی الاسلام» است که پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) این جمله را درباره علّت حکمِ به کندن درخت خرما صادر کرد که سمره بن جندب در باغ انصاری داشت (ر.ک: کلینی، ۱۴۲۹ق، ص. ۴۷۶). در معنای این قاعده میان فقها اختلاف دیدگاه وجود دارد؛ برخی آن را به‌معنای نفی احکام ضرری [نفی تشریع حکمی که سبب ضرر بر مسلمانان شود] تفسیر کرده‌اند (ر.ک: انصاری، ۱۴۲۸ق، ج۲، ص. ۴۶۰)، برخی آن را همانند حکم «لا شک لکثیر الشک»، انتفاء حکم به انتفاء موضوع می‌داند؛ یعنی هر موضوعی که موجب ضرر به مسلمین گردد حکمی بر آن بار نخواهد شد (ر.ک: آخوند خراسانی، ۱۴۰۹ق، ج۱، ص. ۳۸۱)، برخی آن را نفی ضرر غیرمتدارک می‌داند؛ یعنی هر که موجب اضرار به دیگران شود، باید آن را جبران نماید و ضرر بدون جبران در دین اسلام یافت نمی‌شود (نراقی، ۱۳۷۵، ص. ۴۹)، برخی معتقدند «لا» در این قاعده، لای ناهیه است و استعمال آن به‌صورت مجاز است، به این معنا که کسی نباید موجب اضرار به دیگران شود (اصفهانی، ۱۴۱۰ق، ص. ۲۴)، امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) نیز نهی در این قاعده را به نهی حکومتی تفسیر می‌کند (خمینی، ۱۴۲۳ق، ج۲، صص. ۵۳۲-۵۳۳). مطابق این دیدگاه ضرر زدن به دیگران در اسلام حرام است. هرچند تفاوت این دیدگاه‌ها، احکام وضعی و تکلیفی متفاوتی را ایجاب می‌کنند، اما قدر متیقن آنها که از مسلمات شرعی بین همه مسلمین است، آن است که از منظر شریعت اسلام، ضرر زدن به افراد جامعه جایز نیست.

۵-۸. تحلیل و تطبیق

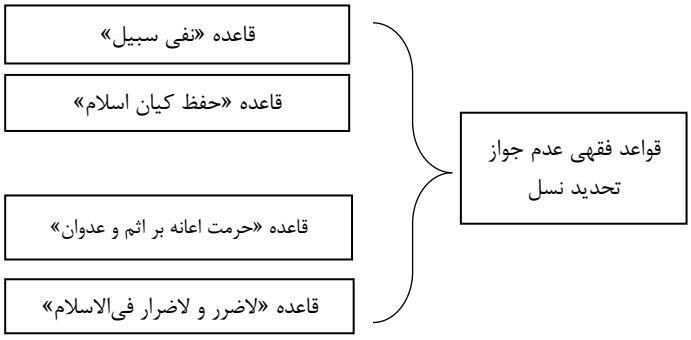
از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای تحدید نسل ضربه به کشور و مردم یک جامعه است؛ به اعتقاد ایشان جمعیت جوان کشور منشأ حرکت و چشمه جوشان انگیزه و حرکت و

نشاط و ابتکار و نوآوری است و اگر جمعیت جوان کشور کاهش یابد کشور قطعاً دچار ضرر خواهد شد. (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۲۵). ایشان بر این باورند اگر نسل جوانی که امروزه در اختیار داریم جایگزین نشوند، کشور از پیشرفت باز خواهد ماند و دچار عقب‌ماندگی و ضرر می‌شود (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف ۱و۲)، از نگاه ایشان سالمندی فراگیر ضربه بزرگی به کشور خواهد زد و آنچه مانع این ضربه و زیان می‌شود و عامل اصلی سازندگی کشور است، نیروی کار جوان است و بدون داشتن نیروی جوان کشور از سازندگی باز خواهد ماند (ر.ک: جدول شماره (۱)، ردیف۱۰، ۱۸، ۲۴ و ۲۷). بنابراین هر نوع اقدام و سیاست‌گذاری که سبب تحدید نسل شود، مطابق مفاد قاعده «لاضرر» فاقد مشروعیت می‌باشد.

نتیجه‌گیری

با بررسی نظرهای آیت‌الله خامنه‌ای در موضوع تحدید و افزایش نسل و تطبیق آن با اهم قواعد فقهی، می‌توان به جرئت به «عدم جواز سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل» حکم کرد. چراکه «تحدید نسل»، مطابق دیدگاه‌های آیت‌الله خامنه‌ای پیامدهای زیان‌باری مثل توقف تمام پیشرفت‌ها و سازندگی در کشور، از بین رفتن مؤلفه‌های اقتدار و ابزارهای قوّت نظام، کهنسالی و ازکارافتادگی نصف جمعیت، کمک و همراهی با دشمن و غیره را به‌دنبال خواهد داشت که برآیند آنها عبارت است از: ضرر به مردم، ضربه زدن به نظام اسلامی و سلطه دشمن که بر اساس قواعد فقهی «نفی سبیل»، «حفظ کیان اسلام»، «حرمت اعانت بر اثم و عدوان» و «لاضرر» هیچ‌یک جایز نیست.

بنابراین شِمای کلی الگوی عدم جواز سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل بر اساس دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای، بر چهار قاعده فقهی، به شکل زیر قابل تطبیق خواهد بود:

منبع: (محقق ساخته)

شکل (۱)

پیشنهادها و توصیه‌ها

۱- تبیین موضوع تحدید نسل با تکیه بر آرای سایر اندیشمندان و خبرگان این حوزه؛
۲- استنباط حکم شرعی سیاست‌گذاری‌های تحدید نسل با استناد به سایر منابع استنباط در فقه.

فهرست منابع

قرآن کریم.

آخوند خراسانی، محمدکاظم (۱۴۰۹ق). *کفایة الاصول*. قم: مؤسسه آل البیت (علیهم‌السلام).

آیت‌اللهی، زهرا و دیگران (۱۳۹۹). *مهارت‌های زندگی خانوادگی در آیینه آیات و روایات*، قم، دفتر نشر معارف.

ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). *لسان العرب*. بیروت: دار صادر.

اصفهانی، فتح‌الله بن محمدجواد (۱۴۱۰ق). *قاعده لاضرر*. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

انصاری، مرتضی (۱۴۱۵ق). *المکاسب*. قم: کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری.

انصاری، مرتضی (۱۴۲۸ق). *فرائد الأصول*. قم: مجمع الفکر الاسلامی.

حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل البیت (علیهم‌السلام).

حسینی، حاتم (۱۳۸۶). *درآمدی بر جمعیت‌شناسی اقتصادی ـ اجتماعی و تنظیم خانواده*. همدان: دانشگاه ابوعلی سینا.

خامنه ای، سیدعلی (۱۳۶۸-۱۴۰۱). «*افزایش جمعیت/ تحدید نسل/ فرزندآوری*». پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه ای، دسترسی در: https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2630

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲). «*تحدید نسل*». پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای، دسترسی در: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21137

خامنه ای، سیدعلی (۱۳۹۳). «*ابلاغ سیاست های کلی جمعیت*». پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای، دسترسی در: https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=26440

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۱). *اجوبه الاستفتائات*. قم: زمزم هدایت.
خمینی، سیدروح الله (۱۳۸۹). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).
خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۲۱ق). *کتاب البیع*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).
خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۲۳ق). *تهذیب الاصول*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه).
محمدداودی، امیرحسین و دیگران (۱۳۹۵)، *آمار توصیفی در علوم رفتاری*. تهران: روانشناسی و هنر.
شوازی، عباس و حسینی چاوشی، محمدجلال (۱۳۷۹). ارزیابی روش فرزندان خود برای برآورد باروری با استفاده از داده‌های سرشماری ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵. *نامه علوم اجتماعی*، (۱۹)، ۱۰۵-۱۳۵.
شهید ثانی، زین‌الدین بن علی (۱۴۰۹ق). *منیه المرید*. قم: مکتب الإعلام الإسلامی.
طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). *ترجمه تفسیر المیزان*. ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۷ق). *الخلاف*. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۹۶). *قواعد فقه*. تهران: سمت.
فاضل موحد لنکرانی، محمد (۱۴۱۶ق). *القواعد الفقهیه*. قم: چاپ مهر.
فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق). *کتاب العین*. قم: هجرت.
فیض کاشانی، ملامحسن (۱۴۱۷ق). *المحجه البیضاء فی تهذیب الاحیاء*. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ق). *الکافی*. قم: دارالحدیث.
مقدس اردبیلی، احمد بن محمد (بی‌تا). *زبده البیان فی احکام القرآن*. تهران: المکتبه الجعفریه.
مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۱۱ق). *القواعد الفقهیه*. قم: مدرسه امام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام).
ملک افضلی اردکانی، محسن و هاشمی، سیدمحمدعلی (۱۳۹۴). مبانی فقهی سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران «با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری». *حکومت اسلامی*، (۷۶)، ۵-۳۰.
موسوی، سیدمرتضی و جعفری، محمد (۱۳۹۵). رابطه هدایت تشریعی با سیاست‌ها

و چالش‌های جمعیتی. *معرفت فرهنگی اجتماعی*، (۲۹)، ۶۷-۹۰.

موسوی بجنوردی، سیدحسن (۱۴۱۹ق). *القواعد الفقهیه*. قم: الهادی.

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۰/۱۲/۲۷). بیانات در دیدار کارگزاران نظام [پایگاه اطلاع‌رسانی]. بازیابی ۲۴ بهمن ۲۰۲۲، از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3111

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۴/۱۱/۱۸). بیانات در دیدار پرسنل نیروی هوایی [پایگاه اطلاع‌رسانی]. بازیابی ۲۴ بهمن ۲۰۲۲، از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3330

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۸۷/۱۱/۱۹). بیانات در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوائی ارتش [پایگاه اطلاع‌رسانی]. بازیابی ۲۴ بهمن ۲۰۲۲، از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=5648

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۹۳/۳/۴). بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی [پایگاه اطلاع‌رسانی]. بازیابی ۲۴ بهمن ۲۰۲۲، از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26518

مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۴۰۰، ۲۸ نوامبر). بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی [پایگاه اطلاع رسانی]. بازیابی ۲۴ بهمن ۲۰۲۲، از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49633

نائینی، محمدحسین (۱۴۲۴ق). *تنبیه الأمه و تنزیه المله*. قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

نراقی، احمد بن محمدمهدی (۱۳۷۵). *عوائد الایام فی بیان قواعد الاحکام و مهمات مسائل الحلال و الحرام*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

Aberstadt & Apoorva (2013). On “Fertility deciline in the muslim word: A vertible sea-change, still curiously Unnoticed”.

Attride-Stirling, J. (2001). Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research. *Qualitative Research*, (1), 385-405.

Braun, Virginia & Victoria Clarke (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2).

References

The Holy Quran (In Persian)

Akhund Khorasani & Mohammad Kazem (1409). Sufficiently basic. Qom: Al-Bayt Institute, peace be upon them. (In Persian)

Ardabili Mosque, Ahmad Bin Mohammad. (Beta). Zubadah al-Bayan in the rules of the Qur'an. Tehran: Al-Jaafaria Library. (In Persian)

Attride-Stirling, J. (2001) Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research, Qualitative Research. (1), 385-405.

Braun, Virginia; Victoria Clarke. (2006). "Using thematic analysis in psychology". Qualitative Research in Psychology, 3(2), 83.

Faiz Kashani, Mollah Mohsen (1417). Al-Mahja Al-Bayda in Tahdeeb al-Ahaya (Vol. 1-8). Qom: Islamic Publications Office. (In Persian)

Farahidi, Khalil Ibn Ahmad (1409). Kitab al-Ain (Vol. 1-9). Qom: Migration. (In Persian)

Fazel Mohed Lankarani, Mohammad (1416). Jurisprudence rules. Qom: Printing Mehr. (In Persian)

Ibn Manzoor (1414). Arab language (Vol. 1-15). Beirut: Dar Sader. (In Persian)

Imam Khamenei & Seyed Ali (1391). Answers to Al-Astiftaat (Vol. 1-2). Qom: Zamzam Hedayat. (In Persian)

Imam Khomeini (RA), Seyyed Ruhollah (1389). Imam's book (v. 1-21). Tehran: Organization and Publishing Institute of Imam Khomeini's Works (RA). (In Persian)

Imam Khomeini (RA), Seyyed Ruhollah (1421). Kitab al-Ba'i (Vol. 1-5). Tehran: Organization and Publishing Institute of Imam Khomeini's Works (RA). (In Persian)

Imam Khomeini (RA), Seyyed Ruhollah (1423). Tahhib al-Asul (Chapter 1-2). Tehran: Organization and Publishing Institute of Imam Khomeini's Works (RA). (In Persian)

Islamic Revolution Cultural Research Institute. (18February2018). Statements in the meeting of Air Force personnel [information base]. Retrieved February 24, 2022, from https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3330 (In Persian)

Islamic Revolution Cultural Research Institute. (19February2018). Statements in the meeting of commanders and employees of the Air Force [information base]. Retrieved on February 24, 2022, from https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=5648 (In Persian)

Islamic Revolution Cultural Research Institute. (27March1380). Statements in the meeting of system agents [information base]. Retrieved February 24, 2022, from https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3111 (In Persian)

Islamic Revolution Cultural Research Institute. (28November1400). Statements in visual communication with the people of East Azerbaijan [information base]. Retrieved February 24, 2022, from https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49633 (In Persian)

Islamic Revolution Cultural Research Institute. (4June2013). Statements in

the meeting of representatives of the Islamic Council [information base]. Retrieved on February 24, 2022, from https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26518 (In Persian)
Jazayeri, Abdullah bin Nouraldin, (Beta), Al-Tahfa al-Sunniyyah fi Sharh al-Nakhba al-Mohsaniyyah, Tehran: Mohagheq Kitab. (In Persian)
Khamenei, Seyyed Ali (1368-1401). "Population increase/generational limitation/childbearing", information base of the Office of Preservation and Publication of the Works of Grand Ayatollah Imam Khamenei, access at: https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=2630 (In Persian)
Khamenei, Seyyed Ali (2012). "Thadid Nasl", the information database of the Office of Preservation and Publication of the Works of Grand Ayatollah Imam Khamenei, access at: https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21137 (In Persian)
Khamenei, Seyyed Ali (2013). "Communication of the general policies of the population", the information base of the Office of Preservation and Publication of the Works of Grand Ayatollah Imam Khamenei, access at: https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=26440 (In Persian)
Kilini, Muhammad bin Yaqub (1429). Al-Kafi (Chapter 1-15). Qom: Dar al-Hadith. (In Persian)
Makaram Shirazi, Naser (1411). Jurisprudence rules. Qom: School of Imam Amir al-Mu'minin, peace be upon him. (In Persian)
Makarem Shirazi, Nasser (1427). Encyclopedia of Makarn Jurisprudence, Qom: School of Imam Ali bin Abi Talib, peace be upon him. (In Persian)
Melk Afzali Ardakani, Mohsen, Hashemi, Seyed Mohammad Ali (2014). Jurisprudential foundations of the population policies of the Islamic Republic of Iran "with emphasis on the thoughts of the Supreme Leader", Islamic Government, (76), 5-30. (In Persian)
Mohammad Davoudi, Amir Hossein & et al. (2015). *Descriptive Statistics in Behavioral Sciences*. Tehran: Psychology and Art. (In Persian)
Motahari, Morteza (1372). The collection of works of master Shahid Motahari (28 volumes), Qom: Sadra. (In Persian)
Mousavi Bojanvardi, Seyyed Hasan (1419). Al-Qasas al-Fiqhiyah (7th volume), Qom: Al-Hadi Publishing. (In Persian)
Mousavi Bojunordi, Seyyed Hasan (1419). Jurisprudence rules. Qom: Al-Hadi. (In Persian)
Mousavi, Syed Morteza, Jafari, Mohammad (2015). The relationship between legislative guidance and population policies and challenges, Marafet Social Cultural, (29), 67-90. (In Persian)
Naini, Mirza Mohammad Hossein (1424). Chastisement of the Nation and Tanzih of the Nation, Qom: Publications of the Islamic Propaganda Office of the Qom Theological Seminary. (In Persian)
Naini, Mirza Mohammad Hossein (1424). Punishment of the nation and reformation of the nation. Qom: Publications of the Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. (In Persian)
Naraghi, Ahmad bin Mohammad Mahdi (1375). The results of the days in explaining the rules of the rulings and the ammunition of the halal and

haram issues. Qom: Islamic Propaganda Office of Qom Seminary. (In Persian)
Omid Zanjani, Abbas Ali (1396). Rules of jurisprudence (Chapter 1-4). Tehran: Side. (In Persian)
Shaykh al-Sharia Isfahani & Fathullah bin Mohammad Javad (1410). Rule. Qom: Islamic Publications Office. (In Persian)
Sheikh Ansari, Morteza bin Mohammad (1415). Al-Makasab (Vol. 1-6). Qom: World Congress honoring Sheikh Azam Ansari. (In Persian)
Sheikh Ansari, Morteza bin Mohammad (1428). Faraed al-Asul (Vol. 1-4). Qom: Jamal al-Fakr al-Islami. (In Persian)
Sheikh Hur Aamili, Mohammad bin Hasan (1409). The means of the Shiites (Chapter 1-30). Qom: Al-Bayt Foundation, peace be upon them. (In Persian)
Tabatbayi, Seyyed Mohammad Hossein (1374). Translation of Tafsir al-Mizan. (Syed Mohammad Baqer Mousavi Hamdani, translator) (Vol. 1-20). Qom: Society of teachers of Qom seminary. (In Persian)
Tarihi, Fakhreddin (1375). Majma Al-Baharin (6 vols), Tehran: Mortazavi. (In Persian)
The second martyr, Zain al-Din bin Ali (1409). Manieh Al-Merid Qom: Al-Mahad Al-Islami School. (In Persian)
Tousi, Abu Jaafar Mohammad bin Hasan (1407). Al-Khilaf (Chapter 1-6). Qom: Islamic Publications Office. (In Persian)
Tousi, Abu Jaafar Muhammad bin Hasan (1407). Al-Khalaf (6th c), Qom: Islamic Publications Office attached to the Qom Seminary Society of Teachers. (In Persian)